

Малицька А. Д.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ІНТЕНЦІЇ ДО ЛІРИЗАЦІЇ В МІЛІТАРНОМУ ЩОДЕННИКУ АНАТОЛІЯ ДНІСТРОВОГО «БИТВА ЗА ЖИТТЯ: ЩОДЕННИК 2022 РОКУ»

У статті досліджені інтенції до ліризації мілітарного щоденника як жанру автодокументальної прози на матеріалі книги «Битва за життя: щоденник 2022 року» А. Дністрового. Щоденник передбачає фіксацію пережитих подій, виклад від першої особи (суб'єктивна природа текстів) і стає для автора простором як збереження пам'яті, так і втілення творчих майстерень, художніх експериментів. Проаналізовано характерні для щоденників на початку повномасштабного вторгнення риси, такі як: документалізм, звернення до індивідуальної та колективної пам'яті; авторський самопошук, щоденник як спосіб терапії. Хронологічність викладу, літописний характер текстів зберігаються у щоденнику А. Дністрового після початку повномасштабного вторгнення. Встановлено, що ліризація есеїстичного тексту відбувається через суб'єктивність, монологізацію оповіді, автобіографізм. Зроблено висновок про те, що ліричного звучання щоденниковим записам надають система засобів виразності та стилістичні фігури, через які увиразнюється часопростір війни. Досліджено роль тропів у творенні ліричного урбаністичного пейзажу воєнного Києва та інших місць України, а також посилення емоційного нафосу через родинну образність, образи дітей, що підкреслює інтимізований характер щоденників. Також досліджено питання про зв'язок щоденника автора з художньою творчістю згаданого періоду, зокрема з поетичною збіркою «Дні тривоги». Зіставний аналіз текстів дає зрозуміти контекст мілітарної творчості автора, деталізувати та поглибити сюжети, мотиви, актуальну проблематику текстів, а також пояснює взаємопроникнення аналітичного і ліричного начал у художньому мисленні А. Дністрового. Отже, можна зробити висновок, що інтенція до ліризації властива письменницьким щоденникам на початку повномасштабного вторгнення.

Ключові слова: ліризація, мілітарна література, щоденник, автодокументальна проза, література повномасштабного вторгнення.

Постановка проблеми. У мілітарній художній літературі на початку повномасштабного вторгнення (2022–2023 роки) поряд з поетичними текстами переважають жанри малої прози – листи, щоденники, есеї. Щоденники як зразки автодокументальної прози стають, з одного боку, способом документалізації подій війни в авторському свідченні, з іншого, – полем для письменницьких рефлексій та експериментів. Відтак, тексти професійних митців зазнають впливу індивідуального стилю художньої творчості, водночас у них різною мірою оприявнюється істотний для цього періоду літератури ліричний дискурс. Відтак актуальним є питання про студії ліризації текстів щоденників, що у статті висвітлене на матеріалі книги А. Дністрового «Битва за життя: щоденник 2022 року» (2024).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському літературознавстві студії текстів щоденників наявні у працях Р. Гром'яка, К. Тан-

чин, Н. Герасименко [1], Н. Колошук. Дослідження спирається на погляди Т. Шевченко (ліризація в есеїстиці), а також О. Пухонської, М. Рябенко [11] у висвітленні специфіки сучасної мілітарної прози.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз щоденника А. Дністрового «Битва за життя: щоденник 2022 року» в річищі інтенцій до ліризації прозових текстів мілітарного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Під щоденником розуміємо «мемуарно-біографічний, літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася. Щоденник пишеться для себе і не розрахований на публічне сприйняття», однак його форма може бути «внутрішньо діалогічна (полеміка із собою, з уявним опонентом тощо)» [8, с. 731]. Втім, письменницькі щоденники є приватними лише умовно; за твердженням А. Дністрового, «хочемо ми того чи ні, письменники, які пишуть щоден-

ники, працюють над ними з усвідомленням майбутньої публікації. Це оптика письма з самоцензуванням чи саморежисеруванням» [9]. Відтак випадає говорити і про художньо-ціннісний підхід до створюваного тексту, вибір засобів виразності та своєрідних стратегій, через які оприявнюється ліричне начало текстів.

У «Лексиконі загального і порівняльного літературознавства» у визначенні щоденника акцент на формі й позиції автора: «хронологічні, здебільшого датовані, записи від першої особи подій з життя того, хто робить ці записи та роздуми з приводу цих подій» [6]. А. Дністровий веде безперервний щоденник з 2000 року й зберігає формальні ознаки щоденникових записів. Досліджуваний текст охоплює 2022 календарний рік, що дозволяє простежити динаміку поглядів та емоцій, які накопичувалися в суспільстві та в авторській свідомості за півтора місяці до власне початку подій. Однак прикметною є щільність і глибша деталізація текстів у 2022 році після 24 лютого порівняно з періодом до початку повномасштабного вторгнення. Водночас письменник наголошує на можливості передати через щоденниковий текст «емоційний ефект розуміння того, що там відбувалося похвилинно» [2], у чому вбачає їхню унікальну цінність в дискурсі мілітарної літератури.

За твердженням К. Танчин [12], щоденники можна класифікувати відповідно до їхньої ролі у житті автора як свідчення; документи самоаналізу і самонавчання; «пам'ять про себе самого»; тексти, «породжені нарцистичними мотивами», а також як засіб «психічної самотерапії». В умовах війни щоденник стає способом збереження і накопичення індивідуальної та колективної пам'яті, перебуваючи на межі документального й особистісного. Майже літописна фіксація подій дозволяє говорити про зближення художнього світу з дійсністю. Позиція автора/розповідача митця свідчить про інтимізовану природу текстів, суб'єктивність, емоційний та сповідальний характер записів, що відкриває потенціал для студій ліричного дискурсу.

Тут відбивається дуалістична природа щоденників, у яких репрезентуються як об'єктивна фіксація подій, так і їхнє суб'єктивне переживання митцем, який виступає свідком і учасником подій війни. Ліричний дискурс проявляється у позиції автора, який одночасно виступає розповідачем, безпосередньо втягнутим у вир подій. Мілітарні щоденники позначені автобіографічними елементами, розвитком особистого життєпису й демон-

страцією включеності в дискурс подій війни через письмову практику.

Інтенцію до ліризації у книзі «Битва за життя» підкреслюють суб'єктивність авторського викладу й оцінка «відтворюваних історичних реалій із вибіркоким залученням необхідних документів», що однак може бути проявом викривлення, неповноти чи однобічності подання інформації [7, с. 26]. За авторським визначенням, А. Дністровий намагався написати аналітичний текст, «есеїстичний щоденник» («Я ж намагаюся фіксувати те, навколо чого поточний момент розвивається, якими тривогами й темами непокоїться» [2, с. 407]), тож приватні деталі залишав другорядними, хоча й безперечно важливими в текстах. Поряд із «фрагментованою манерою подачі» матеріалу та спонтанністю важливим для автора було висвітлення «різних площин подій» [2, с. 7], що применшило суто суб'єктивне начало текстів. А. Дністровий поставив собі завдання «показувати голоси учасників цієї війни», спочатку як цивільний професійний письменник, а згодом з позиції військового. Для цього письменник залучає численні дискурси: нефікційну літературу, ЗМІ, аналізуючи та коментуючи ситуацію, що розгортається в інформаційному полі російсько-української війни, залучає до письменницького щоденника елементи журналістських жанрів тощо.

Цікавим є й усвідомлення потенційної аудиторії текстів: «українського читача я не здивую: ми все це переживали разом», тож як і численні тексти, написані в період «національної ейфорії», «Битву за життя» скоріше можна вважати орієнтованою на західну аудиторію, що при цьому не заперечує її значущості для українського мілітарного дискурсу. Однак це роз'яснює інтенцію до ліризації щоденників як пошук «важелів емоційного впливу» на свідомість саме закордонного читача.

Мотив колективної пам'яті трансформується в автодокументальній прозі А. Дністрового в спробу переосмислення дійсності та себе, а також подальшого свідчення якісних зрушень у процесі пошуку власної ідентичності. Цей процес автор вважає майже катарсичним: «Через трагедію, смерті та, сподіваюся, тимчасову втрату територій ми «зшиваємо» для себе Україну» [2, с. 341]. З відчуттям катарсису, який автор та реципієнт отримують через літературний текст, пов'язується й «психотерапевтична» функція щоденника, яка за твердженням Н. Колошук, притаманна воєнним щоденникам О. Довженка [4], а також усебічно досліджена у розвідках О. Пухонської [10].

Говорячи про глобальний контекст війни, А. Дністровий не оминає подробиць особистого життя, родинної проблематики, пов'язаної з від'їздом дружини і дітей письменника за кордон. У записах від початку війни більш вираженими стають страхи і переживання митця: «24 лютого. Мені стало недобре, дружина поміряла мені тиск: уперше в житті він був такий високий» [2, с. 29]; «У мене меншає оптимізму» [2, с. 41]; «Я ще ніколи не був так довго зі своїми думками наодинці» [2, с. 44]; «Таке враження, що інших моїх життів – до повномасштабного вторгнення росіян – ніби не існувало» [2, с. 456]. Спорадично оприявнюється оніричний дискурс (сновидіння): «Минулої ночі мені снилися Чернівці» [2, с. 59]. Коли письменник долучився до Сил оборони України, він підсумував: «Моє цивільне життя завершилося» [2, с. 232], натякаючи на розірваність онтологічного досвіду між цивільним і комбатантським життям.

Концепція розірваності часу, властива українській мілітарній літературі загалом і поезії митця цього періоду, проявляється й у текстах щоденників, загострюється опозиція «до/після» війни: «Тепер довоєнний час ніби нереальний...» [2, с. 75]; «Дати днів змінюють одна одну і зливаються в суцільний потік тих самих наших тривоги» [2, с. 185]; «Війна відсунула минуле в далекий архів» [2, с. 269]. Письменник передає у щоденникових записах не лише власне відчуття викривлення реальності, а й власну колізію, пов'язану з неспроможністю продовжувати власну творчість: «Усі мої плани також померли, я тепер живу без планів і нічого не можу робити. Ті часи, коли я писав романи, есеї, поезію, картини, – це все в далекому минулому» [2, с. 40]. Втім, як іронічно зазначає письменник до початку подій, «сборити лише юшечку літератури трохи дрібно й набридло» [2, с. 23], що може натякати на ідею про неможливість перебування будь-якого митця лише в полі художньої літератури під час війни.

Ліричний дискурс щоденника увиразнюється через риторичні питання, які демонструють внутрішній монолог, потік свідомості автора: «подумки запитував себе, де вони будуть ловити свою рибу через місяць?» [2, с. 20]; «Що нам казати нашим дітям?» [2, с. 263]; «Як це – бути ветераном, коли тобі трохи більше двадцяти?» [2, с. 318]; «Що конструктивного несе війна?» [2, с. 341]. Риторичні питання є свідченням аналітичного мислення митця, але водночас транслюють й інтенцію до інтимізації, зближення з читачем через запрошення до спільних роздумів над

актуальною проблематикою усвідомлення особистості в умовах воєнного стану. Подібну функцію виконують і спорадичні риторичні заклики: «Ми повинні реставрувати всі втрачені зв'язки, можливості та речі» [2, с. 260]; це спонукання, які підкреслюють адресність текстів, їхню напруженість на українську аудиторію.

Звертання до образів дітей (у тому числі до дітей самого письменника) також відіграє важливу роль в загостренні емоційного патосу текстів: «Дитинство має бути щасливе й насичене гарними враженнями, а не звуками сирен і постійно тривожними новинами та картинками жахів» [2, с. 243]. Як соціально вразлива категорія населення, діти знаходяться серед тих, хто найбільше страждає від наслідків війни; відтак, у дискурсі мілітарної літератури звернення до цих образів спонукає читача до почуттів глибокого співпереживання, емпатії, що посилюють ефект ліричного начала текстів.

Документуючи життя в умовах воєнного стану, А. Дністровий часто вдається до порівнянь: «Ось так і живемо: ніби під час безперервного землетрусу» [2, с. 23], «Мордор реально суне, мов орда» [2, с. 37] та епітетів: «За неповну добу країна стала іншою – тривожною, наляканою, метушливою» [2, с. 31], «На морозній і засніженій дорозі я часто стою і пишу на мобільний телефон тексти» [2, с. 35]; «Дуже незвична ця весна – сувора і нещадна» [2, с. 186]. Останні постають як провідні засоби творення ліричного пейзажу, який демонструє картини воєнної дійсності. На початку вторгнення, перебуваючи за містом, письменник малює картини природи протягом поступового завершення зими: «В моєму улюбленому щоденному пейзажі відтак з'явився свіжий чорний клаптик симпатично неправильної форми» [2, с. 85]. Згодом А. Дністровий повертається до Києва; його урбаністичний пейзаж міста серед війни наповнений сенсорною образністю й зберігає властиву універалістському мисленню митця синестезію: «У нескореному місті лунає музика – це дуже сильно підтримує людей» [2, с. 130]; «Під вечір Поділ без електрики потону в мороці» [2, с. 432]; «У Бучі на парканах, воротах, фасадах і стінах сліди від куль замалювали квітами» [2, с. 231]. Своєрідний ритм в окремих фрагментах записів створюють повтори: «Я знову закурив. Знову пишу поезію. Знову живу теперішнім днем» [2, с. 405], рядки написані у вересні 2022 року і показують поступове призвичаєння письменника до нових умов, у певних моментах – повернення до звичної рутини.

Письменник активно послуговується метонімією, що у багатьох випадках межує з гіперболою, аби продемонструвати глобальність подій, які відбуваються в Україні протягом 2022 року: «Маріуполь конає і героїчно бореться» [2, с. 174], «Вони влаштовують щодня у нашій країні, у різних областях, тотальну Сребреницю» [2, с. 148]; «Думаю, що Буча тепер скрізь, де був доблесний російський солдат» [2, с. 163]; у деяких прикладах простежується інтертекстуальність, яка також свідчить про безперервний зв'язок ліричного й аналітичного начал в автодокументальній прозі митця. Частотною стилістичною фігурою постає гіпербола, яка глобалізує воєнні злочини Росії в Україні та межовий характер ситуації війни: «Не вистачить усього бетону й хлорки світу, щоб засипати цей безпрецедентний злочин у Європі XXI сторіччя» [2, с. 370].

Якщо в есеях відчутними є «апеляції до основної творчості» [14, с. 75], у щоденниках А. Дністрового зв'язок з поетичною збіркою «Дні тривоги» [3] є скоріше втіленням авторських художніх майстерень. Порівняння окремих текстів віршів та щоденникових записів дає можливість простежити психологію творчості й пошук мотивів для поезії у реальному житті автора: «сухарики нам так припали до душі, що ми з дітьми вже половину схрумали» [2, с. 20]. Щоденники деталізують і поглиблюють сюжети, покладені в основу мілітарний поезій митця: наприклад, фотографування урбаністичних пейзажів Чернігова, спостереження за нічним небом разом із сином під час повітряної тривоги: «...вийшли з Марчиком на вулицю і дивилися на нічне небо» [2, с. 73]. В окремих нотатках письменник розгортає дискурс довкола власної літературної діяльності; так, рядки: «Щойно несподівано написав вірш: про те, що мій теперішній одяг стрімко постарів і вже ніколи не буде таким, як був до війни» [2, с. 61] вказують на спонтанність, властиву і мілітарній поезії зокрема. Паралельно з тим аналітичне мислення, характерне для авторської позиції митця у щоденниках, закономірно переходить у поетичні тексти. На це звертає увагу О. Коцарев: «...як на мене, часто все витікає з думки, з інтелектуальної конструкції (а ще, звісно, з «візуалки»), що, втім, не робить її [поезію] позбавленою сентиментальності» [5], що підтверджує нерозривний зв'язок

документалізму та ліризму у творчому доробку А. Дністрового.

Висновки. Отже, проаналізувавши щоденник «Битва за життя» А. Дністрового, ми дійшли висновку про те, що письменницька автодокументальна проза лише умовно є приватною, оскільки розрахована на подальшу публікацію. Для А. Дністрового ведення щоденникових записів не ж новим досвідом, оскільки митець продовжує вести їх з 2000 року. Його щоденник засвідчує основні тенденції у мілітарній прозі початку повномасштабного вторгнення: документальний виклад подій, що надає текстам характеру свідчень про події війни; осмислення і збереження індивідуальної та колективної пам'яті; написання щоденника як способу самотерапії. А. Дністровий визначає свою книгу як аналітичний, есеїстичний текст, однак у ньому увиразнюється й ліричне начало, що підкреслює дуальну природу мілітарного письменницького щоденника. Ліризація тексту відбувається через нерозривність зв'язку між глобальним і приватним виміром, а також суб'єктивність і певну автобіографічність текстів. Розлогою є система засобів виразності та стилістичних фігур, у якій присутня роль належить риторичним питанням і закликам, що демонструють внутрішній монолог, потік свідомості митця. Через епітети й порівняння увиразнюється ліричний пейзаж, який найчастіше є урбаністичним і демонструє образи воєнного Києва. Важливими для загострення емоційного патосу щоденникових записів стають родинні образи, зокрема, образи дітей. Посутніми стають гіпербола та метонімія, що підкреслюють значущу проблематику воєнних злочинів РФ в Україні. Щоденникові записи пов'язані з поетичною збіркою А. Дністрового «Дні тривоги» і в зіставному аналізі дають повніше усвідомлення мілітарної творчості митця, деталізують і поглиблюють окремі вірші на рівні сюжету та проблематики; паралельно з цим аналітичне начало закорінюється в поезії. Окреслені тенденції свідчать про важливе значення щоденників як зразків автодокументальної прози у літературному процесі на початку повномасштабного вторгнення. Перспективними відтак стають компаративістські студії щоденників, а також зіставлення текстів зі зразками письменницької есеїстики.

Список літератури:

1. Герасименко Н. О. Словами очевидців: література від Євромайдану до війни : монографія. Тернопіль : Джура, 2019. 127 с.
2. Дністровий А. Битва за життя: щоденник 2022 року. Київ : Vivat, 2024. 408 с.

3. Дністровий А. Дні тривоги. Київ : Віхола, 2023. 162 с.
4. Колошук Н. Нефікційна проза: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Каравела, 2021. 332 с.
5. Коцарев О. Птахи та бійниці у дні тривоги: нова поезія війни. Читомо. 18 березня 2024 р. URL: <https://chytomo.com/ptakhy-ta-bijnytsi-u-dni-tryvoh-nova-poeziia-vijny/> (дата звертання: 19.10.2025 р.).
6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 634 с.
7. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 2. 624 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка. Київ: Академія, 2007. 751 с.
9. "Письменники пишуть книжку, а люди, які у відчаї – фіксують свій крик". Про щоденники війни як явище. Радіо Культура. 23.06.2023 р. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=101715> (дата звертання: 19.10.2025 р.).
10. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустури : Дискурсус, 2022. 288 с.
11. Рябченко М. Комбатанська проза у сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості. *Слово і час*. №6 2019, с. 62–73.
12. Танчин К. Щоденник – саморозкриття письменника. *Парадигма*. №2 2004, с. 312–329.
13. Шевченко Т. М. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. : *монографія*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 584 с.

Malitska A. D. INTENTIONS TO LYRICIZATION IN A MILITARY DIARY «BATTLE FOR LIFE: THE DIARY OF 2022» BY ANATOLY DNISTROVYI

The article examines the intentions of lyricization of a military diary as a genre of autodocumentary prose based on the material of the book «Battle for Life: The Diary of 2022» by A. Dnistrovyi. The diary involves the recording of the experienced events, a first-person narration (the subjective nature of the texts) and becomes a space for both the preservation of memory and the embodiment of creative workshops and artistic experiments for the author. Features characteristic of diaries at the beginning of a full-scale invasion are analyzed, such as: documentalistic nature, appeal to individual and collective memory; author's self-search, and writing a diary as a method of therapy. The chronology of the narrative, the chronicle nature of the texts are preserved in the diary of A. Dnistrovyi after the start of a full-scale invasion. The lyricization of the text has been found to occur through subjectivity, monologue in the narrative, and autobiographical elements. It was concluded that the lyrical nature of diary entries is realized through a system of means of expressiveness and stylistic figures, through which the time-space of war is expressed. The role of tropes in the creation of the lyrical urban landscape of the wartime Kyiv and other places of Ukraine, as well as the strengthening of emotional pathos through family imagery, images of children, which emphasize the intimate nature of the diaries. The question of the connection of the author's diary with the artistic work of the mentioned period, in particular with the poetry collection «Days of Anxiety», is also investigated. A comparative analysis of the texts makes it clear the context of the author's military creativity, details and deepens the plots, motives, current issues of the texts, and also explains the interpenetration of analytical and lyrical principles in the artistic thinking of A. Dnistrovyi. Therefore, it can be concluded that the intention to lyricization is characteristic of the artistic diaries at the beginning of a full-scale invasion.

Key words: lyricization, military literature, diary, self-documentary prose, literature of a full-scale invasion.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 22.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025